کێلیۆپاترا، حاکمی ڕۆژهەڵات تا ڕۆژاوا

مارگرێت فۆن شوارتیسکۆیۆف
لە فارسییەوە: لەیلا ساڵحی
(بۆکان)

«وەک ژنان لەمەرگ نەترسا»
(هۆراس)

کێلیۆپاترا(١)، شاژنی میسر لەتەک کەسایەتییەکانی دنیای ئەفسانەیی کەونارا، وەک هێلێنای(٢) شۆخ، یان ئافرۆدیتی(٣) نیوە خودا، لە ژنانی بەناوبانگی جیهانی کەونارا دێتە ئەژمار. کەسایەتی ئەو هەر لە ڕابوردووەوە، تا ئێستا، بەرباسی ئەفسانە وێژان و ئوستوورەوانان و هەروەها حەکایەت خوانانی کێشە هەڵاییسێن و شانۆ نامەنووسانی مێژوویی بووە. شاعیران و نووسەرانی چاخەکانی دوایی، لەمەڕ ئەم ژنەوە، کە دیارە لەسەر مێژووی بەر لە زایین شوێنی هەبووە، شانۆنامە، ستران و بەسەرهات گەلێکی زۆریان نووسیوە. «پلۆتارک»(٤) مێژوونووسی شێوازی کلاسیک، لە ژیاننامەی «مارکۆس ئانتۆنیوس»(٥)دا بە شێکیشی لە سەنای کێلیۆپاترا داهێناوە. کێلۆپاترا، لە دوایین ساڵەکانی ژیانیدا پێوەندییەکی نزیکی لەگەڵ ئانتۆنیوسدا هەبوو، پلۆتارک دەڵێ: شاژن لە بنکەی حکوومەتی «بەتلەمیووس»(٦)ی یۆنانی، بە یەکجاری لە یۆنانییەکان(٧) دابڕاو تا ئەوکاتە کە هاوتای ڕۆمی(٨) بەتلەمیووس لە شانۆی شەڕدا، ڕیزێکی دوورودرێژ و بەهێزی لە پیاوانی شەڕکەر لە وڵاتی شاژنی «نیل»(٩) داشاندا، ئەم بارودۆخە هەروا درێژەی هەبوو.

بەر لەمە میسرییەکان و کێلیۆپاترا لەگەڵ دەوڵەتی ڕۆم پێوەندییان هەبوو. باوکی کێلۆپاترا بەهاوکاری ڕۆمیان لە وڵاتی خۆی، وەک پادشا، حکوومەتی دەکرد. کاتێک باوکی کێلیۆپاترا- کە ڕۆمییەکان لەبەر هۆگری ئەو بەمۆسیقا، بەگاڵتە ناوی «شمشاڵ ژەن» یان لێ نابوو-

لە ساڵی (٥١پ.ز)دا مرد، کیلۆپاترا هەژدە ساڵان بوو کە حکومەتی میسر، بە دووقۆڵی، بەو و براکەی بەتلەمیووسی سێزدەیەم برا.(١٠) کیلۆپاترا حکوومەتی وڵاتی وەئەستۆگرت، بەڵام وەک وتراوە دوو ساڵ دواتر لە سنوورەکانی ڕۆژهەڵاتەوە بۆهەندەران هەڵات. ئەگەچی شاژنی لاو دوو ساڵ بە تەنیا حکومەتی کرد- سکەکانی ئەم چەرخە تەنیا نیوەڕووی ئەو نیشان دەدا، بەڵام لە ئاکامدا بوو بە قوربانی پیلانی دووڕوویانەی ڕاوێژکارانی بەتلەمیووسی سێزدەیەم.

بەڵام کێلۆپاترا شلوێ نەبوو، لەشکرێکی تری کۆکردەوە و بۆ لەشکر کێشی بۆ میسر چاوەڕێی دەرفەتێکی باش بوو. لە ئەنجامدا لە کێوەکانی کازە(١١)، بارگەی خست، بەڵام بەرلەوەی کە کێشەی سەرەکی لەنێوان سوپای ئەم خوشک و برایەدا دەست پێ بکا، میسر تووشی ڕووداو گەلی سیاسی جیهانی بوو:

ڕۆم تووشی شەڕی «ژوولیوس سێزار»(١٢) و «پۆمپیئوس»(١٣) هات، دوای ئەوەی کە سێزار پۆمپیئوسی لە یۆنان تێک شکاند، بۆ هاوکاری میسر مەجبوور بە سەفەرێکی دەریایی بوو، چونکە «شمشاڵ ژەن» باوکی کێلۆپاترا کە پێشتر حکوومەتێکی وابەستەی لە میسر هەبوو، ئیتر ئێستا حکوومەتێکی سەربەخۆی پێکهێنابوو. پۆمپیئۆس دەیهەویست لەگەڵ میسرییەکان تێکۆشانێکی نیزامی نوێ، دژ بە سێزار سازبدا، لە ساڵی (٤٨پ.ز)دا بەستێنەکانی میسر لە نزیک پلۆزیۆم داگیرکرا، واتە هەر ئەو جێگایە کە ئوردوی بەتلەمیووسی لێ بوو. هەر لەوکاتەشدا، سپای «سپتەمیووس» یەکێک لە ئەفسەرانی بەتلەمیووس کە هەر لە ڕاوێژکارانی ئەویش بەرتیلیان وەرگرتبوو، خیانەتیان بە بەتلەمیووس کرد.

ماوەیەک دواتر سێزار گەیشتە میسر و تەکووزی دایەوە بە بارودۆخی بێ سەرەوبەرەی ئەوێ، سپاسالاری ڕۆمی کە بە تاکتیکی ناشیانەی خۆی بوو بەهۆی کۆچ کردن و نارازی بوونی تێکڕایی خەڵک، بۆ ڕزگاربوون لەکوشت و کوشتار لەگەڵ ناوگانی دەریایی خۆی، بەرەو دەریا پاشەکشەی کرد. شەوێک بە سێزاریان وت کە بازرگانێکی مافوورە دەیەوێ بۆ شاندانی کەل و پەلەکەی بێتە سەر سەکۆی پاپۆڕەکە. سەرەتا سەرداری ڕۆمی لەو ڕوو هەڵماڵراوییە بێوەختە ڕقی هەستا، بەڵام پاشان ڕازی بوو، پیاوێکی لاو بوو کە مافوورەیەکی قورس و گرانبایی لەسەرشانی بوو. ئەو بە چوستی پەڕییە سەر سەکۆکە بە ئەسپایی بارەکەی لەسەر تەختی دانا و کردییەوە. کێلۆپاترا کە لەنێو مافوورەکەدا بوو زوو لەجێی خۆی هەستاو لەپێش سێزار چۆکی دادا. سێزار سەری سوڕما. لە کاتێکدا کە سێزار لە زیرەکی ژنانەی لە ڕادە بەدەری ئەو حەپەسابوو، ژنی لاوی هەستاند و بردییە حەرەم.

هەوەڵێن دیتنی نێوان سپاسالاری ڕۆم و شاژنی لاوی میسر بەر باسی زۆرێک لە حەکایەتەکانی ڕۆم و هەروەها فیلم سازان بووە، هێندەی پێ نەچوو کە سێزار شەیدای دڵڕفێنی و زیرەکی و قسە خۆشی کێلۆپاترا بوو لە خۆڕا نییە کە سێزار وەک تێگەیشتووترین ژنی زەمانی خۆی ڕێزی لێنا. کێلۆپاترا نۆ زمانی دنیای بە تەواوی دەزانی- تەنیا لاتینی نەدەزانی- ئەو پێی وابوو زمانی یۆنانی «زمانێکی دێهاتییە». جوانی لە ڕادەبەدەری کێلۆپاترا، وەک لە شانۆنامەکان یان لە فیلمەکاندا دەبینرێ، چەکی گەورەی ئەو نەبوو، بەڵکو چەکی گەورەی (کارامەیی) ئەو بوو، بەپێی بیری جوانی پەسەندی خەڵکی ڕەشایی ناکرێ بڵێین کێلۆپاترا جوان بووە. پەیکەرەکان و وێنەی سەرسکەکان کێلۆپاترا بە ڕوخسارێکی جێ کەوتوو، لووتێکی گەورە، چەنەیەکی ئێسکن و پێڵوو گەلێکی بە پۆرگەوە، نیشان دەدەن.

بەم جۆرە کێلۆپاترا، میوانەکەی خۆی کە لە ڕێگای دووری ڕۆمەوە هاتبوو شەیدای خۆی کرد. بەشێوەیەک کە سێزار لەنێوان ئەوو براکەیدا ناوبژی کرد و بە هۆگەلی جۆراوجۆر، کێلۆپاترای وەک شاژنی ڕاستەقینەی وڵاتی نیل ناسی، بەڵام دەست و پێوەندەکان و هەروەها سروشتی بەهێزی سیاسی ڕۆمییەکان کێلۆپاترای لەنیوەی ڕێگادا هێشتەوە. میسرییەکان دەیان هەویست ڕۆمییەکان هاوپەیمانانێکی ڕاستەقینە بن بۆ ئەوان و هەروەها بۆ نیشتەجێیانی قەڵاکانی باکووری ئافەریقا کە لەناوچەی سنوورەکانی ڕۆژهەڵات، شۆڕشیان کردبوو، کێلۆپاترا دەیهەویست برەوی پێشوو بداتەوە بە وڵاتەکەی. ئەم مەسەلەیە لە مێژبوو میسرییەکانی شەیدا کردبوو. بە هاوکاری ڕۆم، ئەم وڵاتە وەک قەقنەسێک لە خۆڵەمێش هەڵدەستاو کە ئەوەش هەر ئەو یەکیەتییەی نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا بوو کە بە میرات لە «ئەسکەندەری» گەورە بەجێ مابوو.

سێزار بۆ ماوەیەکی زۆر هاوڕێیەکی ڕاستەقینە لەو گەمە سیاسییەدا نەبوو، ناوبانگی ڕۆم بەوەوە بەسترابۆوە و تا ئەوکاتەی کە ئەو زیندوو بوو، ڕۆمیش ناوبانگی هەر هەبوو، سێزار لە مەودای ژیانیدا توانی خۆی لە بەرزەدەماخی شاژن بپارێزێ و تاڕادەیەک لەم بەرزەدەماخی

یەکەم کاتەوە. پاش خۆکوشتنی ئەو لە ساڵی (٤٤ پ.ز) یانی سێ ساڵ دوای لە دایک بوونی کوڕی ئەو و کێلیۆپاترا، ئیمپراتۆری ڕۆم دیسان تێک ڕووخا... کێلیۆپاترا کوڕی چکۆلەی بۆ پادشایەتی هەڵبژارد. پاشان هەردوو زڕبرا لاوەکەی کە لە حکوومەتی میسردا لەگەڵی هاوبەشبوون، لەناوبرد. ئەمجار خەریکی لێکۆڵینەوە لەمەڕ حکوومەتە نوێیەکانی هاوچەرخی خۆی بوو و لەناو ئەواندا، مارکۆس ئانتۆنیۆسی وەک دۆستێکی باش هەڵبژارد.

هاوالّی گۆڕینی سێزار کە لەگەڵ «ئۆکتاویەن» (١٤) و «لێپیدۆس» (١٥) سێ هاوڕێی ڕاستەقینەی سێزار بوون.

مارکۆس ئانتۆنیۆس کارامەیی سێزار، یان ئۆکتاویەنی نەبوو، بەڵکو خوویەکی دێهاتی هەبوو، زیرەک، تەڕپۆش و هێندێک بێ ڕوحم و دڵ، بەڵام یەکجار بەرزە دەماخ بوو. سێ ساڵ پاش خۆکوشتنی سێزار، کێلیۆپاترای دی و لە درەوشانەوە و بە ئاکام گەیاندنی ئامانجەکانی شاژنی ٢٩ ساڵەدا سەرکەوتوو بوو. ئانتۆنیۆس لەلای کێلیۆپاترا ماوە. ساڵی دوایی کوڕی ئەو و کێلیۆپاترا بەناوی «سێزاریۆن» لە دایک بوو.

ئێستا کاتی ئەوە نەهاتبوو کە ئەم دووکەسە وەدوای ئامانجگەلی هاوبەشی خۆیان کەون کەوێدەچوو ڕۆمیەکان زۆر هۆگری نەبن.

ئانتوان گەڕایەوە ڕۆم و لەگەڵ «ئۆکتاویا» (١٦) خوشکی ئۆکتاویەن زەماوەندی کرد. ئانتوان پلەکانی سەرکەوتنی بە لەشکر کێشییەکانی زانایانەی خۆی، تا کۆتایی پێواو سێ ساڵ دوایی دیسان گەڕایەوە وڵاتی نیل. ئانتوان پاش لەشکرکێشی سەرکەوتووانەی بۆ «ئێلیرە» (١٧) هەموو ئەو وڵاتانەی داگیری کردبوو، پێشکەش بە شاژنی کردوو بەخۆشییەوە گەڕایەوە «ئەسکەندەرییە». ئۆکتاویەن بەسەر سووڕمانەوە دەیڕوانییە ئەم ڕووداوانە. دەسەڵاتی زاڵمانەی حکوومەتی شاژنی میسر، وەک مەترسیەکی ڕاستەقینە دژ بە ئیدیعای حکوومەتی ڕۆمییەکان بە ئەژمار دەهات. لەساڵی (٣٣ی پ.ز)دا ئۆکتاویەن بۆ هەوەڵ جار بە شێوەی ڕاشکاو دژ بە هاوڕێی لە مێژینەی خۆی، ئانتۆنیۆس هەستا. ئانتۆنیۆس دوو وەڵامی بە شێوەی نووسراوەی گلێن بۆ ئەو نارد کە یەکێک لە نووسراوە گلێنەکان ئێستاش ماوە. ئانتوان لەم نووسراوەیەدا دەڵێ: «چیت لێ قەوماوە؟ ئاخۆ، چونکە من لەگەڵ شاژن هاوسەرین بووم [ئاوا گۆڕاوی] ؟ ئەوە چونکە ئەو هی من بووە تۆوات لێهاتووە؟ یان شتێکی تر قەوماوە؟ خۆ ئێستا سێ ساڵ بەسەر ئەو کارەی من دا تێنەپەڕیوە».

لە ڕاستیدا ئانتوان، کێلیۆپاترای بە ژنی یاسایی خۆی نەدەزانی، هەڵبەت هیچ ڕۆمییەک نەیدەتوانی لەگەڵ ژنێکی بیانیدا زەماوەند بکا. پلۆتارک دواتر باس لە «زەماوەندێکی دژ بە یاسا» دەکا و لیویۆس(١٨) دەڵێ: «کێلیۆپاترا هاوسەری ئانتۆنیوسی لە ئەسکەندەرییە، قەبووڵ کرد».

دژایەتی ڕاشکاوی ئۆکتاویەن، لەگەڵ شێوەی ژیانی تاکە کەسی ئانتۆنیوس نەبوو، بەڵکو بەهۆی هەورگەلی ڕەشی سیاسی بوو کە وردە وردە ئاسمانی ڕۆژهەڵاتی حکوومەتی دادەگرت. لە پاییزی ئەو ساڵەدا لەنێوان ڕۆمییەکان و میسرییەکاندا ڕقەبەرایەتی و حەماسەی دوو لایەنەی وەحشیانە دەستی پێکرد. لە ڕۆمیش دژ بە ئانتۆنیۆس پڕوپاگەندەیەکی زۆریان کرد. لایەنگرانی ئانتۆنیۆس بە هەڵمەتە بیابانییەکانیان دژ بە ئۆکتاویەن دەیان هەویست تۆڵە بستێننەوە و تێدەکۆشان وا بنوێنن کە ئەو سەر بە ڕەچەڵەکێکی هیچ و پووچە.

بەڵام کێلیۆپاتراش بێ کار نەبوو. ئەو لە هەڵمەتەکانی دژ بە ئۆکتاویەن، پشتیوانی ئانتۆنیۆس بوو. لە ساڵی (٣٢ی پ.ز) کێلیۆپاترا باشترین دەرفەتی وەگیرکەوت. ئانتۆنیوس لەژێر تەوژمی پەیتا پەیتای کێلیۆپاترادا لە ئوکتاویادا بڕا. بەم جۆرە دوایین ئاڵقەی پێوەندی نێوان ئۆکتاویەن و ئانتۆنیوس هەڵبڕا. ئانتۆنیۆس و کێلیۆپاترا زستانی ساڵی (٣٣-٣٢ پ.ز) لە «ئێفێسۆس» (١٩) مانەوە. ئانتۆنیۆس لەم مەڵبەندە، سوپایەکی بەهێزی کۆکردەوە کە بریتی بوو. لە ٥٠٠ پاپۆری شەڕ، کە ٢٠٠ دانەی ئی کێلیۆپاترا بوو، نزیکەی ١٠٠٠٠ پیاوی شەڕکەر کۆبوونەوە. دوای چاخی ئەسکەندەری گەورە، ئەوە هەوەڵ جار بوو کە ڕۆژهەڵات دەکەوتە دەس پیاوێک.

لە هاوینی ساڵی (٣٢ پ.ز)دا ئانتۆنیۆس و کێلیۆپاترا چوونە «ئاتێن» (٢٠) و خەڵکی ئەوێ بەشکۆوە بەرەو پیریان چوون، ئۆکتاویەن دەیەویست لەگەڵ دەوڵەتی ڕۆم هاوپەیمان بێ و ئیتر نەدەبوو دردۆنگی بکات. شەڕی پەیتا پەیتای پڕوپاگەندە دژ بە کێلیۆپاترا «ژنی ڕۆژهەڵاتی لەزەت پەرستی دەسەڵاتخوازە» بۆ هەوەڵ جار شوێنەواری خۆی نیشاندا. ڕۆم بە تێکڕایی هەژا بوو.

ئۆکتاویەن، ئانتۆنیۆسی لەتەواوی پلەکانی حکوومەتی ڕۆم وەلاناو لەشکرکێشی خۆی دژ بە ئانتۆنیۆس و

«ئەوینە ڕۆمییەکەی» بە تەواوی هێزەوە دەس پێکرد.

زانیاری ئێمە لەمەڕ ئاکامی شەڕی قورسی ئانتۆنیۆس لەگەڵ هێزەکانی ئۆکتاویەن قەرزداری «هۆراس»ە. لە ئابی ساڵی (٣١ی پ.ز)دا پاپۆڕی جەنگ ئۆکتاویەن لەگەڵ پاپۆڕی جەنگ ئانتۆنیۆس و کێلیۆپاترا هەمبەر بوون. سەرکەوتنی ئۆکتاویەن و بەدوای ئەودا دوایین کاری ڕۆمی ڕۆژهەڵات لە ڕۆژئاوای وڵاتدا دژ بە خوێنمژ نەخشەیەکی ئاوای گەڵاڵە کرد. بەبیری لەناوبردنی ئیپمراتۆرییەوە وەک مەستەکان، لە خۆشیان گێژببوو، بەڵام پاپۆڕەکەی لە ئاگردا سووتا، دانە دانە، تا دوایین پاپۆڕ». پاش سەرکەوتنی ئۆکتاویەن لە نزیکی «ئاکتۆم» (٢١) خۆڕاگری سپای یەکگرتووی ئانتۆنیۆس و کێلیۆپاترا تێک شکا. ئانتۆنیۆس و کێلیۆپاترا گەڕانەوە ڕۆم و تێکۆشان بۆ جارێکی تر دوایین هێزەکانیان کۆکەنەوە، بەڵام لەشکری سەرکەوتووی ئۆکتاویەن هیچ دەرفەتێکی پێ نەدان. ئانتۆنیۆس بەزەبری خەنجەر خۆی لە کارەساتی یەخسیربوون ڕزگار کرد. کێلیۆپاتراش هێندێک پاش مەرگی ئانتوان بەرەو ئەو بارگەی پێچاوە. خۆکوشتنی کێلیۆپاتراش هەروەک هەوەڵ چاوپێکەوتنی ئەو و سێزار بوو بە بەشێک لە ئەفسانە مێژووییەکان. ئەو خۆی خستە نێوان دوو «ئەفعی»یەوە.

گیانداری پیرۆزی مەعبەدەکان پێوەی دا. ئەو مەرگە ئازایانەیە تەنانەت لەلایەن «ئۆکتاویەن»یشەوە ئافەرینی لێ کرا. تا ڕادەیەک کە ئەویان بەشکۆی شاهانەوە لەلای ئانتۆنیۆس ناشت و جارێکی تر هۆراس(٢٢) شاعیری ڕۆمی، ئەفسانەی مەرگی کێلیۆپاترای بۆ ئەبەد زیندوو ڕاگرت. هۆراس ئەو سەردولکە جوانەی پێشکەش بەو کردووە:

«ئەو مەرگێکی ڕوو سوورانەی هەڵبژارد
وەک ژنان لە شمشێر نەترساو
نەیهەویست پاپۆڕە تیژتێپەڕەکانی میسر جێ بێڵێ
هێدی بەدوو دەست ئەفعیە تووڕەکانی هەڵگرت و بە سینگیەوەنا
تاژاری مەرگاوی خۆیان بڕێژنە ناو دەمارییەوە
بەو مەرگە ئازایانەیەوە پێش ئازایەتی کەوت
غووروری بێ کۆتایی ئەو، بۆ ئەو دیاری سەرکەوتن بوو»

1- kleopatra.
2- Helena.
3- Aphrodite.

٤- مێژوونووسێکی یۆنانی جیهانی کەونارایە.

٥- Mark Antonias سەرداری لەشکری ڕۆمی کە لە ساڵی (٣٧ - ٣٦ پ.ز) لە زەمانی فەرهادی چوارەمی پادشای ئەشکانی هەڵمەتی کردە سەر ئێران. ئانتوان پاش ئەوەی کە ناوچەی ئەرمەنستانی داگیرکرد، بەهۆی هاتنی زستان لە هەمبەر لەشکری فەرهادی چوارەمدا پاشەکشەی کرد. «ڕۆمەن گیرشمەن» کۆنینەناس و ئێران ناسی فەڕانسەوی کە لە ١٨٩٥ز لە فەرانسە لە دایک بووە خوێندنی باڵای لە زانستگای سۆربۆن تەواو کردووە. لە کتێبی «ایران از آغار تا اسلام»دا کە لە ساڵی ١٩٥١ز دا نووسیویەتی لە مەڕ سەرکەوتنی فەرهادی چوارەم لە شەڕی نێوان خۆی و ئانتواندا ئاوا دەڵێ: «فەرهاد سەرکەوتنی خۆی جێژن گرت و ناوی خۆی لەسەر ئەو سکەگەلەی لێ دا کە وێنەی ئانتوان و کێلیۆپاترای پێوەبوو».

پێویستە بوترێ کە ئانتوان جارێکی تر هەر لە زەمانی ئەو پادشایەدا هەڵمەتی بۆ ئێران کردو ئەرمەنستانی داگیرکرد، بەڵام ئەمجارە پارتەکان «بەشێکن لە نەژادی ئاریایی» و ئەرمەنییەکان بەربەرەکانییان کرد و لەشکری ئانتوان تێک شکا. پاش ئەم تێک شکانە ئیتر سپای ئانتوان لە لایەن ئۆکتاویوسەوە بە یەکجاری تێک شکا. (وەرگێڕی کوردی)

٦- Ptolemaus مەبەست بەتلەمیووسی دوازدەیەم باوکی کێلیۆپاترایە، دوازدەیەمین پادشا لە نژادی بەتلەمیووسیانی میسر بوو کە دەستەیەکن لە میراتدارانی ئەسکەندەری گەورە، کە وڵاتی میسریان پێ بڕا (وەرگێڕی کوردی).

7- Gricehen.
8- Rom.
9- Nil.
10- Ptolemaus xIII.
11- kasio.
12- Julius caesar.
13- Pompejus.
14- Oktavin.
15- Lepidus.
16- Oktavia.
17- Illyrien
18- Livius.
19- Ephesos.
20- Aten.
21- Actium.
22- Horaz.

سەرچاوە: زنان بزرگ تاریخ، جورج پوپ، ترجمە عفت شیرازی.